

Deochiul antisemit

Am început să scriu acest articol de mai multe ori. De fiecare dată m-am întors din drum, simțind că nu e bine, că nu spun cum trebuie ce spun, că vorbele mele lasă să se înțeleagă în spatele lor lucruri interpretabile, care ar putea întoarce împotriva mea tot ce scrisesem. Tot timpul m-am simțit supravegheat, chestionat și pus în discuție de o instanță străină, ostilă și bănuitoare. O instanță care îmi refuza buna-credință, care practica o hermeneutică a suspiciunii metodice. Era o instanță de care nu reușeam să fac abstracție și care mă împiedica să fiu eu însumi, în mod spontan, direct, așa cum sînt de fiecare dată cînd scriu ceva. Descopeream, încercînd să scriu despre antisemitism, că eu, eul meu cel mai profund, cel care scrie lumea descriindu-se pe sine - nu mai era singur. Mă regăseam nu doar dedublat în forul meu interior (ceea ce, probabil, este pînă la un punct normal pentru orice scriitor), ci și dublat de o insuportabilă privire inhibitoare. Mă simțeam judecat, catalogat, clasat, fixat în insectarul care conține toate speciile de oameni care nu sînt evrei și care cutează să se raporteze la evrei într-un fel neevreiesc. Centrul meu nu se mai afla în mine însumi, ci în acea instanță de care păream a fi dependent, orice aș fi spus în chestiunea antisemitismului. Oricum m-aș fi sucit, mă simțeam alungat din cercul bunei situări față de "problemă". Eram... afară. Și nu oriunde afară: ci în acel "afară" din care nu poți reveni înăuntru nici printr-o opțiune personală, nici printr-o declarație publică, nici printr-un act de autodefinire liberă. Mă "născusem", așa-zicînd, în afară, datorită felului în care mă situa în afară acea instanță la cheremul căreia mă simțeam, orice aș fi gîndit și spus despre evrei și antisemitism. Ce putea fi, deci, această misterioasă instanță inhibitoare, castratoare, judecătorească? - o instanță care mă împiedica să fiu eu însumi, care îmi confecționa, împotriva intențiilor și dorințelor mele, o identitate precară, nesigură, impusă, aflată în permanență la bunul ori răul plac al acelei priviri din afară. Ce eram eu, în libertatea mea, părea a fi hotărît din afară. Din acest motiv nu puteam scrie și, datorită împotrivirii mele de a accepta acest stigmat al alungării, reveneam mereu asupra încercărilor de a scrie ceva - neizbutind, de fiecare dată.

Ce mă împiedica, deci, să scriu simplu, spontan, despre antisemitism? În mod sigur, nu conștiința mea bună. În această privință, cum se spunea pe vremuri despre unele femei, aveam deja un trecut. Imediat după apariția volumului meu *Politice* (1996), am fost denunțat de naționaliști, în țară, pentru textele îndreptate împotriva vulgatei naționale, și de activiștii corectitudinii politice, în afara țării, pentru textele îndreptate împotriva noii poliții a gîndirii, pe care am botezat-o "comunism american". După *Omul recent* (2001), reacția adepților acestei noi poliții a gîndirii care este corectitudinea politică a devenit, în paginile *Observatorului cultural*, isterică. Am fost denunțat că sînt tot ce nu sînt și mi s-au făcut toate procesele de intenție posibile. Unul dintre delatorii mei, care, pentru a sugera că sînt antisemit a construit un citat fictiv, a recunoscut că o importantă ambasadă occidentală a cerut cu îngrijorare referințe despre mine. Mi s-a construit un dosar. Spusele mele au fost (poate mai sînt...) monitorizate. Cu ce am greșit? Dar cu ce a greșit Gabriel Liiceanu, care a fost bănuیت de antisemitism pentru o declarație de solidaritate simbolică, făcută suferințelor lui Mihail Sebastian la Templul Coral? Scandalul a aprins ziarele românești și a trecut rejeor granițele țării. Activiștii s-au mobilizat.

Internetul s-a pus în mișcare, cărînd peste tot mesajele de supraveghere și condamnare. Din om normal, peste noapte, Liiceanu a devenit un caz, un monstru de insensibilitate, un nerușinat - un antisemit. Au apărut articole pro și contra. Dar stigmatul a fost agățat. Asemeni unei noi stele galbene la rever, stigmatul de antisemitism a rămas să murdărească chipul public al unui om care numai antisemit nu e. La fel s-a întîmplat cu Dorin Tudoran și cu Nicolae Manolescu. Libertatea de a profesa opinii diferite ori de a greși cu bună-credință a fost cenzurată. Ei i s-a opus o nouă idee despre decența publică: vigilența amenințătoare a celor care păzesc ortodoxia raportării la temele care au atingere cu evreii.

Pe vremuri, antisemit era cel care manifesta repulsie față de oamenii-evrei, cel care adera la o politică de discriminare față de etnicii evrei, cel despre care se putea dovedi că profesează teorii antisemite. Acum, antisemit este cine decretează că este antisemit, anti-antisemiții recunoscuți pe plan internațional. Pe vremuri, antisemitismul era reperat după câteva trăsături obiective, între care aderența la o politică a instigării, refuzul de a respecta drepturile omului, acceptarea măsurilor de discriminare și voința de a limita libertățile politice, economice și sociale ale evreilor. Antisemitismul se trăda prin manifestarea anumitor trăsături lipsite de echivoc: agresivitate, discriminare, ură, repulsie, violență. Astăzi, antisemitismul a devenit un stigmat întrebuințat după plac, de oameni care și-au făcut o meserie din combaterea antisemitismului prin inventarea lui. În cazurile nedrepte, la care mă refer, situația definirii antisemitului a ajuns să fie simetrică definirii evreului, pe vremuri: "Cine este evreu, eu decid", spunea Karl Lügner, primarul antisemit al Vienei, la sfârșitul secolului al XIX-lea; "Cine este antisemit, noi decidem", par a spune azi anti-antisemiții de invenție. A devenit riscant să nu adopți public despre chestiunile referitoare la evrei exact opiniile considerate ortodoxe de acești oameni. Dacă te supui public vulgatei și gîndești în termenii ei, ești în regulă. Dacă evoluezi alături de ea, ești denunțat ca antisemit. Puterea acestui denunț este teribilă, pentru că nimic mai îngrozitor nu i s-a întîmplat unei etnii ca actele care au decurs, în secolul al XX-lea, din instrumentarea totalitară a antisemitismului. Prin urmare, vigilența față de antisemitism este normală și chiar salutară - căci a lupta împotriva antisemitismului revine la a apăra drepturile omului. În plus, prin conștientizarea atrocității exterminării evreilor, toți oamenii etic-normali au căpătat o conștiință difuză a vinovăției. Dar, cum se întîmplă de fiecare dată cînd chestiunile de morală intră pe mîna activiștilor, această conștiință difuză a vinovăției a fost exploatată ca fiind, în chip propriu, o refulată culpă a exterminării. Din cel mai nenorocit statut, prin stigma antisemitismului, a fi evreu a devenit un certificat de imunitate, în viziunea făcătorilor de antisemiți. Dintr-un dialog între oameni egali, între evrei și neevrei s-a instaurat, treptat, prin vina făcătorilor de antisemiți, o inegalitate difuză. Primii pot trata orice subiect fără menajamente. Ultimii, nu. Ca neevreu, într-o lume în care păcatul antisemitismului este într-adevăr ofensa cea mai oribilă adusă ideii de om, dar în care acuza de antisemitism a devenit și o modalitate de a-i stigmatiza pe cei care nu sînt deloc antisemiți, cum aș putea scrie despre antisemitism într-un mod liber? Aș fi dorit s-o fac, dar, din păcate, nu sînt evreu.

Soluția: discernămîntul

dialog cu Horia-Roman PATAPIEVICI

Una din obiecțiile de substanță aduse consumismului este aceea că ne transformă în ființe exclusiv economice. Sînt de acord că spectacolul acesta este vulgar - dar societatea noastră (ca să parafralez un banc de pe vremea celuiilalt "C": ceaușismul) nu se-ncurcă în estetică... Cum vezi tu lucrul ăsta?

Eu cred că nu consumismul, ci modernitatea ne-a transformat în ființe exclusiv economice, deoarece modernitatea înseamnă raționalizare, iar economicul nu este decît raționalizarea costurilor relației noastre cu lumea. Foarte sumar spus, chestiunea opiniilor noastre față de consumism este precedată de o alta: avem sau nu avem ce consuma? Cine nu are ce consuma nu are nici o opțiune: nu poate fi decît în favoarea consumismului (altfel crapă). Numai cine are ce consuma poate opta: fie în favoarea, fie împotriva - însă a ce? Este consumismul faptul neutru de a beneficia de pe urma unei societăți de consum sau este altceva, și anume ideologia potrivit căreia scopul vieții este chiar mijlocul întreținerii ei, în abundență materială nelimitată?

Cum comentezi următoarea afirmație a unui anume R. Cronk (habar n-am cine este: l-am găsit pe web!): "Consumismul, ca și comunismul și fascismul, este o religie seculară care îngrădește libertatea de alegere"...? Sau asta: "În mitul consumismului, nu există renaștere sau reînnoire. Și nu există simboluri iconice care să evoce adevăruri transcendente"...

Cronk dă un sens tare, puternic ideologic, faptului de a consuma și de a fi complet satisfăcut de acest lucru. Problema mea cu condamnarea consumismului este că eu sînt un pro-capitalist, în timp ce anti-consumiști,

de regulă, detestă capitalismul. Chiar dacă uneori ne vor plăcea aceleași lucruri, mie și criticilor societății de consum, ne separă esențialul - adică lucrurile pe care le acceptăm ca fiind bune. Nu ideea de a produce bunuri diverse pentru a fi consumate ad libitum este greșită (dimpotrivă, aceasta este o idee foarte bună!), ci faptul că exigențele noastre sînt atît de mediocre, încît credem că sensul vieții noastre stă în satisfacerea nelimitată a unor nevoi care ar trebui să fie, în principiu, limitate. Pentru mine, nu capitalismul este problema consumismului (cum cred anti-consumiști), ci abandonarea exigențelor superioare.

Crezi că soluția este să nu (mai) consumăm - cum ne ademenesc adepții anti-consumului - sau nu există, de fapt, soluție?

În privința soluției de a nu mai consuma, eu m-aș bucura ca anti-consumiști să dea tonul în ce-i privește și să refuze, ei, să mai consume produsele capitalismului abundenței - adică mi-ar plăcea să-i văd aplicînd în primul rînd asupra lor ceea ce vor să ne aplice nouă, fără să ne întrebe dacă vrem acest lucru ori ba. În ce mă privește, eu vreau să trăiesc într-o societate de consum, respingînd în același timp identificarea mijloacelor de a întreține viața cu scopul vieții - identificare care, în opinia mea, constituie eroarea fundamentală a ideologiei consumiste. Așa cum am încercat să arăt în Omul recent, sînt două feluri de a înțelege modernitatea. Unul vede în modernitate o substanță, adică un scop în sine, celălalt vede un procedeu local de a rezolva probleme locale, adică un sistem de mijloace. Eu cred că prima interpretare este nocivă, deoarece, dacă e să luăm consumismul ca ideologie, îl face posibil, ba chiar necesar. Soluția la ideologia consumistă, potrivit căreia scopul vieții este chiar mijlocul întreținerii ei, este discernămintul - adică înțelegerea faptului că omul are în mod natural și exigențe care nu se pot rezolva cumpărînd tot ce oferă un hipermarket.

**Despre
ca de la individ la stat**

întrecerile

sportive,

Nu joc fotbal, nu urmăresc întrecerile sportive, nu mă pasionează viața nici unui sportiv, sporturile mă lasă rece, sînt vag exasperat de omniprezența lor publică. Duminica, cînd mă sastisesc de vidul canalelor de televiziune, iar cele de filme se dovedesc de neurmărit, deplor lungile, plicticoasele trîncăneli fotbalistice nocturne, care parazitează toate televiziunile care țin la audiență. Sînt deprimat de vacuitatea argumentelor, de importanța acordată nulităților, de pasiunea cheltuită pentru a reîncălzi o supă leșioasă în cel mai înalt grad. Înțeleg că sportul și, în special, fotbalul este pasiunea multor oameni: nu e și a mea. Ca individualist, îmi măsoar impopularitatea gusturilor după banii cheltuiți de stat pentru a încuraja pasiunile care mie fie nu îmi spun nimic, fie îmi provoacă repulsie. Firește, fotbalul nu mă deprimă în sine - nu am nimic împotriva celor care nutresc gusturi pe care nu le împărtășesc. Ceea ce mă irită la fotbal este

atenția care i se acordă - *în mod oficial*. Este legătura vicioasă între pasiunile inocente (ori protestești) ale suporterilor și interesele cinice (ori ticăloase) ale statului.

Oriunde e vorba de stat și de pasiunile colective încurajate de el, nările mele intră în alertă: simt deja putoarea colectivistă și intenția de a manipula ineptitudinea bunelor sentimente. Deși ar trebui ca toată lumea să știe că statul investește numai în pasiunile care masifică populațiile pe care le stoarce prin impozite și le domină prin asistență, ei bine, chiar și criticii sistemului (cu excepția lui Traian Ungureanu) joacă în mod inexplicabil cartea naivității: pasiunea de a chibița e mai puternică, la majoritatea suporterilor, decât luciditatea de a vedea că o floare de eroism și talent (reprezentând sportivii) înflorește într-o mlaștină de putoare și venalitate (reprezentând organizatorii).

În postmodernitatea noastră flatulentă, sportul a devenit o enormă afacere interlopă, la care statele participă din plin. Ca precondiție a existenței și prosperării oricărei mafii, statul nu putea rata încă o posibilitate de a controla imaginarul maselor, prin manipularea fantasmelor care îi agită pe oamenii cu pasiuni sportive. Iar pasiunea pentru întrecerile sportive este pasiunea *par excellence* a tuturor celor care

nu își pot găsi realizarea decât în identificarea cu un grup, prin chibițarea altuia - grup prin care se omologhează "oficial"; prin care pot recunoaște deschis ceea ce simt și sînt; grup în care se adăpostesc pentru a se putea manifesta liber, adică iresponsabil.

Ceea ce tocmai am descris este, formal vorbind, spiritul de partid sau de facțiune. Unii ar putea obiecta că pasiunea pentru sport este, de fapt, o pasiune subversivă: *the boogymans*, în fond, ar fi echivalentul puțin mai violent al anarhiștilor libertarieni. E fals. Numai cine nu a cunoscut servilismul laș al celor care fac violențe numai cît timp se află în grup, folosind apartenența la grup ca pe un permis la agresiune și o descărcare de responsabilitate, numai acela ar putea susține teza, falsă, că suporterul sportiv este un anarhist. Suporterul sportiv este o masă de manevră.

Cît despre stat, pentru acesta sportul este marele prilej de manipulare și control cu aspect democratic. Și asta deoarece, alături de naționalism și de xenofobie, care, slavă Domnului, nu mai sînt azi *fashionable*, pasiunea pentru întrecerile sportive este cea mai răspîdită dintre pasiunile colective *egalizatoare* licite, în epoca de după moartea religiei. Nu-i vorba, a fost așa și pe vremea în care religiile erau puternice, dar întotdeauna în combinație cu statul. Încă din antichitate*, monopolul de stat pe distracție și pe asistența socială (condensat în formula mereu actuală "pîine și circ") a făcut parte atît din politică, adică din imaginarul de aservire voluntară, cît și din religie, adică din rezervorul de reprezentări mîngîietoare. Peste toate acestea, însă, importanța întrecerilor sportive pentru stat venea (și vine) din identitatea formală între integrarea și segregarea socială obținute prin chibițarea unui sport și integrarea și segregarea socială obținute prin chibițarea acțiunilor unui politician. Spiritul de facțiune este cel care le animă și le domină pe ambele. Iar setea de a chibița impenitent, asemenea dorinței oamenilor de a-și înmuia limba în sîngele aproapelui (prin bîrfă), nu poate fi stăvilită.

* Cum spunea, epic, Precopius din Caesarea, pe la jumătatea secolului al VI-lea d.Hr.: "Din timpurile vechi, poporul era împărțit în două facțiuni, albaștrii și verzii" - sau, cum am zice noi, Steaua și Dinamo.

Un episod din marea nerușinare

Un scandalos interviu, nu îndeajuns de remarcat în ignominia lui, i-a acordat Sabine Fati fostul director al Serviciului Român de Informații, Costin Georgescu (*Evenimentul zilei*, nr. 3867). Pe cât de profesioniste, cu miez și de interes public au fost întrebările puse de Sabina Fati (de adevărat jurnalist), pe atât de conformiste, găunoase și vide au fost răspunsurile fostului director (răspunsuri de adevărat *aparaticik*). Dar, dincolo de prostia inerentă tipului de personaj pe care dl Costin Georgescu a ales să îl joace - pentru a ne arunca praf în ochi și ca persoană privată, după ce ne-a aruncat praf în ochi ca înalt demnitar - tot interviul este, de la un capăt la celălalt, revoltător.

Fostul director al celui mai puternic și influent serviciu secret din România nu știe nimic, nu își amintește nimic, nu are nici o idee - a făcut totul, în bine; și nimic, în rău. De ce a fost ales să conducă SRI-ul? Pentru că e discret și pentru că respectă legea. Îl știa bine pe Emil Constantinescu? Nu prea. Mai are relații cu oamenii din SRI? A, numai când se întâlnește întâmplător, cu unii dintre ei, pe stradă. Discută politică? Nu, niciodată. A văzut dosarele de securitate ale unor politicieni despre care se bănuiește că au avut legături cu fosta Securitate? Nu, SRI nu s-a ocupat niciodată de oamenii politici, pentru că SRI se ocupă numai de siguranța națională. Bine, bine, a întrebat atunci Sabina Fati, dar dacă între oamenii politici influenți s-ar fi aflat foști torționari comuniști, asta nu ar fi adus atingere siguranței naționale? Nu ar fi trebuit ca SRI-ul să știe care au fost legăturile politicienilor cu fosta Securitate? La care Costin Georgescu răspunde: "Nu am vrut să mă ocup de dosare politice fiindcă, dacă o dată căutai la cineva, era tentația să urmeze și altele". Citești și nu-ți vine să crezi! Pentru fostul director al SRI-ului, consultarea dosarelor fostei Securități este ca alcoolul pentru bețiv - creează dependență! Că dl Georgescu nu s-a uitat în dosarul Corneliu Vadim e exclus: senatorul Vadim Tudor a avut în perioada mineriadei din ianuarie 1999 o atitudine de instigare la lovitură de stat care, după cele mai relaxate standarde, aducea atingere siguranței naționale: deci susținerea dlui Georgescu că nu s-au făcut rapoarte despre politicieni în perioada cât dînsul a condus Serviciul Român de Informații nu poate fi decît fie o foarte stîngace manevră politicianistă, adică o minciună, fie o dovadă crasă de lipsă de profesionalism.

Apogeul nerușinării acestui interviu a fost însă atins de dl Georgescu în momentul cînd Sabina Fati i-a pus întrebări referitoare la peripețiile Legii Ticu și la rolul pe care *personal* l-a jucat în blocarea accesului la arhiva fostei Securități. Dl Georgescu nu face nici un secret din faptul că a fost un adversar al Legii Ticu, argumentul său fiind, nu se putea altfel, siguranța națională. Ori de cîte ori nu are răspuns sau ocolește răspunsul, fostul director al SRI-ului pune totul pe seama siguranței naționale. Este justificarea *de inimă*, pentru tot și toate, a tuturor oamenilor sistemului. Să fii om al sistemului înseamnă să acoperi fără să clipești porcăriile și nelegiuirile celor puternici. Dl Georgescu, prin comportamentul său, a acționat și continuă să acționeze ca un om al sistemului - ca unul care îi acoperă pe alții. Spune Costin Georgescu: dacă s-a opus demascării ofițerilor fostei Securități este pentru că a vrut să apere siguranța națională - de parcă siguranța națională ar fi fost siguranța foștilor securiști aflați acum în SRI! Spune Costin Georgescu: dacă s-a opus cedării către CNSAS a arhivei fostei Securități a fost pentru a proteja operațiunile de siguranță națională ale Serviciului Român de Informații - de parcă *actuala* siguranță națională ar mai putea avea vreo legătură cu *fosta* siguranță națională, a lui Dej și a lui Ceaușescu! Spune Costin Georgescu: dacă s-a opus cedării arhivei cu tot cu sediul ei a fost pentru a proteja arhiva operativă a SRI-ului - de parcă misiunile operative ale actualului serviciu de informații (democratic, nu-i așa?) nu s-ar fi putut altoi *decît* pe trunchiul operativ al fostului serviciu de informații (totalitar, am uitat deja asta?).

Scurt spus, interviul dlui Georgescu m-a dezgustat - un om al sistemului, fidel sistemului, în mod nerușinat incapabil să înțeleagă răul pe care l-a făcut țării prin protecția pe care le-a oferit-o, cine știe în ce condiții și cu ce preț, securiștilor de tot soiul. Iar când aud aria siguranței naționale fredonată în grotesc falset de oameni care sînt funciarmente incapabili să vadă și dincolo de relațiile de putere în care s-au promovat - mă apucă greața, groaza, amețala, nebunia.

Răzvan Theodorescu

S-a scris insuficient și timid despre performanțele publice ale ministrului Theodorescu. Am s-o fac aici, în tonul care i se potrivește.

În anii '70, Răzvan Theodorescu era o voce insolită la televizor, în emisiunile de artă sau de istorie. Vorbea elegant, ca boierii de pe vremuri, și indescifrabil, ca Dan Hăulică. Și arta și istoria, pre limba sa doctoricească, deveneau domenii graseiate - și frumoase și greu de-nțeles. Mi-am procurat cîteva din cărțile lui, ca să învăț istorie medievală românească. Imposibil de fixat ceva: în toate, spectacolul intelectual la care asistam era acela al unui ins foarte abil și informat, dispunînd de un enorm maldăr de date de importanță greu sezisabilă, care patinează imprevizibil și obositor în toate direcțiile, lăsîndu-te la sfîrșit și fără imagine de ansamblu și fără epică de amănunt. Istoria, în prezentarea lui Răzvan Theodorescu, semăna cu o ceremonie complicată, în care verva mereu sărbătorească și encomiastică a cronicarului, care nu avea ochi decît pentru toaletele invitaților, bruia în mod foarte supărător efortul cititorului de a înțelege cum se desfășoară ceremonia, unde are loc, cine a organizat-o, cu ce scop și așa mai departe. Toate întrebările istoriei-cu-sens păreau să piară sub presiunea istoriei-cu-fast pe care o practica - volubil, elegant și graseiat - Răzvan Theodorescu. Dar, pe atunci, omul era rasat, excentric la înfățișare, vizibil cultivat: era o pată de culoare într-un ocean de balegă. Totul i se putea ierta, pentru că nu semăna cu regimul. În anii '80, împreună cu Dinu Giurescu și alți cîțiva oameni curajoși, Răzvan Theodorescu a protestat împotriva dărîmării cîtorva biserici. Mi-am spus atunci că rasa omului nu se dezmințe: l-am iubit pentru curajul de a spune nu, cînd toată lumea spunea numai da, da, da - și aplauda că e batjocorită. Apoi, după '90, l-am regăsit numit la conducerea televiziunii. M-am bucurat că Iliescu s-a înșelat și a numit un om care nu era al unui regim în poziția-cheie care îi putea asigura lui, lui Ion Iliescu, posibilitatea de a pune pe picioare unul - cum aveam să vedem în doar cîțiva ani, regimul Iliescu. Mie unuia filmul Răzvan Theodorescu mi s-a rupt în ziua de 13 iunie 1990, cînd, preluînd una din enormitățile lui Ion Iliescu tocmai lansate pe piață, cel care era pe atunci președintele Televiziunii Române Libere a declarat că el, cu experiența sa de istoric, poate certifica că ceea ce se petrece în Piața Universității este o rebeliune de tip legionar. Ei bine, atunci mi-am dat seama că, în privința lui Răzvan Theodorescu, Iliescu nu se înșelase, iar eu fusesem în fals: Iliescu avea în el nu doar un servitor, cum posedea deja legiune, ci și un aghiotant, adică, în termeni de idei, un mercenar al oricărei cauze - cu condiția să fie a șefului. După '90, Răzvan Theodorescu a devenit din ce în ce mai mult un om al regimului Iliescu. Într-un sens, a devenit chiar *omul deplin al culturii sub Ion Iliescu*. Această identificare servilă cu dorințele, prejudecățile și neputințele unui om tarat de leninism, de efectele unei inteligențe lipsite de anvergură și iritat de o sete de putere mereu la pîndă a făcut din elegantul, cultivatul și graseiatul Răzvan Theodorescu un om captiv, putînd să funcționeze numai în registre limitate, adică bine determinate. Două roluri publice mai pare să poată asuma personalitatea mutilată a omului de funcție politică strictă, care a devenit Răzvan Theodorescu: lauda hiberbolică, encomionul celest - aplicate la ceremonii culturale oficiale ori, după caz, ideilor lui Ion Iliescu; și injuria groasă - împotriva adversarilor lui. Pe față, cu un soi de nerușinare agresivă, mereu îndîrjit și resentimentar, Răzvan Theodorescu își tratează adversarii de cretini, imbecili, lumpeni, pegră, ratați, nespălați, scursuri. Ce-i displace nu are valoare; ce-i place, trebuie imperios finanțat; iar cultura națională a devenit, sub ministeriatul său

la cultură, un azil al foștilor și actualilor oficiali, organizat în funcție de umorile lui. Rar s-a văzut ministru mai subiectiv, mai stăruitor în nedreptăți, de mai senină rea-credință. La deplină maturitate, Răzvan Theodorescu s-a lăsat pedepsit de pedeapsa îngîmfării prostești și s-a lăsat invadat, el, omul distins și cultivat, de pofa groasă pentru vulgaritățile agresive. Astfel că acum, grație prestațiilor publice ale ministrului Theodorescu, cetățenii pot gusta gratuit repertoriul cuțitarilor din Ferentari în execuția cultă a unui conferențiar de Ateneu.

Relativismul la putere

În mediile intelectuale progresiste, de la noi și de aiurea, relativismul are o presă bună. Relativismul e văzut ca o precondiție a pluralismului și un garant al păcii sociale. Argumentul fiind că nu pot conviețui pașnic decît oamenii care înțeleg că nici nu au dreptul moral, nici nu pot, din punct de vedere cognitiv, să formuleze unii despre alții judecăți de valoare - nu au dreptul, pentru că nu se cade să fii *judgmental* (cum se zice azi); nu pot, cognitiv vorbind, deoarece nici o judecată nu poate pretinde că are mai mult adevăr decît alta. În primul caz, interdicția poate fi de natură etică: "nu judeca, pentru a nu fi judecat"; în al doilea, însă, e angajat un principiu epistemologic tare: "nici o judecată nu e mai adevărată decît alta, pentru că nu există adevăr". Adevărul, spun relativistii, depinde de context, ține de sistemul de referință, nu poate trece de peștera fiecărei culturi și este, în fond, captiv în gusturile și opțiunile fiecăruia. Adevărul, spun relativistii, este ca și gustul - *de gustibus et veritatibus non est disputandum*.

Ei bine, aceasta este și lecția pe care ne-o țin instituțiile de stat și miniștrii lor (nu ai noștri). Justiția noastră poate argumenta la fel de convingător de ce trebuie și de ce nu trebuie să fie retrocedate casele naționalizate. Cînd președintele țării consideră că trebuie retrocedate, justiția le retrocedează. Cînd președintele țării consideră că nu trebuie retrocedate, justiția, la fel de imparțială, nu le retrocedează. Decizia în drept, la noi, e dictată de situații conjuncturale de fapt, în care elementul politic joacă rolul pe care gusturile îl joacă în formarea impresiei estetice. Cei douăzeci și unu de judecători de la CSM care, în urma indicațiilor exprimate public de Ion Iliescu la Satu Mare, au semnat Decizia nr. 1/1995, prin care li s-a cerut judecătorilor să nu mai retrocedeze casele naționalizate, sînt în continuare stîlpi ai justiției române. Unul dintre ei, Emil Gherguț, a devenit de curînd președinte BEC. Faptul că nu are probleme de conștiință profesională se poate explica în patru moduri: fie nu înțelege dreptul, situație în care este profesional nul; fie îl înțelege, dar atunci nu pricepe ce a făcut, caz în care de prostie e vorba; fie înțelege dreptul, știe ce a făcut, dar nu îi pasă, situație în care e vorba de nesimțire; fie înțelege, îi pasă, dar nu pricepe grozăvia, caz în care este un relativist. În ce mă privește, eu cred că dl Gherguț este un relativist.

Tot relativist trebuie că este și ministrul Răzvan Theodorescu atunci cînd declară în mod senin că prin "gustul șsăuț cultural" a decis eliminarea editurilor Polirom și Humanitas de la achiziționarea de carte pentru bibliotecile județene - întrucît nu ar fi, în opinia sa, nici "importante", nici "necesare". Cum să ne explicăm altfel seninătatea cu care pretinde că anume în virtutea gustului său cultural a decis să lipsească cititorul din provincie de reviste precum *România literară*, *Dilema veche*, 22 și *Observator cultural* - pe care nu le consideră chiar de cultură, în orice caz, nu atît de "culturale" precum sînt, în viziunea sa, *Literatorul* și *Contemporanul*. Iar dacă nu de relativism e vorba în seninătatea cu care ministrul Theodorescu își exprimă, brutal, idiosincrasile, atunci trebuie să ne întoarcem la una dintre cele trei variante rămase de la dl Gherguț - nulitatea, prostia ori nesimțirea. Dar, în ce mă privește, eu cred că dl Theodorescu este relativist.

Cum tot relativist trebuie să fie și Eugen Simion, președintele Academiei Române, care face din politica de cadre a instituțiilor pe care le conduce o copie a agendei sale de relații personale. Nimeni nu supraviețuiește în sistemul de promovare al Academiei dacă "gustul cultural" al dlui Simion nu aprobă pozitiv. Cultura națională a devenit, pentru dl academician, o problemă de dispoziții și indispoziții personale - iar cea de azi un teatru de război, disputat între prietenii și neprietenii săi. Primii sînt valoroși și merită finanțare; ceilalți sînt nuliți și trebuie tăiați de la orice finanțare. În dicționarele Academiei, ca și în istoria oficială a culturii române, nu intri decît dacă ai aprobat dlui Simion - un om care a încetat să mai aibă principii, de vreme ce poate oricînd invoca, în asentimentul general, atît relativismul opiniilor sale personale, cît și puterea enormă de care dispune în stat.

Hotărît lucru, prin atîția dintre reprezentanții săi de partid și de stat, relativismul a ajuns la putere în România. Judecînd după lipsa de reacție a opiniei publice (mă gîndesc la indignare) față de astfel de justificări arbitrare, invocate cu o brutală seninătate de înalți funcționari ai statului român, trebuie oare să tragem concluzia că principiile relativismului sînt deja adînc împlîntate în măruntaiele spiritului public de la noi? Sau e vorba de celelalte trei explicații rămase de la dl Gherguț? Dar atunci, dacă este așa, opinia publică de ce tace?

Jurnalistul

În lumea culturii, jurnaliștii au o presă proastă. Cînd vrei să spui că treburile nu merg bine în cultură, dai vina pe ziariștii care își dau cu părerea despre toate. A fi ziarist în materii serioase revine, pentru publicul nostru de vază, la a fi nesperios. În ce mă privește, am o mare prețuire de principiu pentru meseria de jurnalist. În același timp, știu bine cîtă improvizație intră, de regulă, în practica jurnalismului. Astfel încît despre presă se pot spune cu egală îndreptățire următoarele lucruri contradictorii: presa practică o evidentă și constantă distorsionare a faptelor; presa este, în afara mișcărilor de stradă și a votului, singura formă efectivă de manifestare a opiniei publice; presa este singurul coșmar al puterii; incultura și pîrtinirea jurnaliștilor sînt, uneori, abisale; presa este un instrument de manipulare; în statele democratice, presa este singura putere în stat care nu este de nimeni controlată, de nimic balansată și în nici un fel moderată.

În același timp, primul lucru care trebuie spus despre jurnaliști este că, atunci cînd sînt incomozi, aceștia sînt persecutați, bătuți, iar uneori uciși. S-a întîmplat nu demult în Ucraina. Se întîmplă acum în Belarus. Federația Rusă este un loc unde jurnaliștii uciși nu sînt o raritate. La noi, sînt bătuți, iar unii, precum Iosif Costinaș, dispar și sînt găsiți sub formă de carcasă. Peste tot în lume ziariștii de teren cad victime conflictelor de tot soiul. Dar numai în anumite țări, pe timp de pace, jurnaliștii sînt uciși. Acestea sînt țările unde autoritățile de stat se comportă precum mafiele. Căci dictatorii, mafioții, politicienii corupți au o singură vulnerabilitate: presa liberă. Presa nu ar fi atît de importantă dacă prin intermediul ei nu ar putea fi și formată, și deformată opinia publică. Or, a o deforma convenabil este visul tuturor conducătorilor. Chiar și cel mai crîncen dictator știe că nu poate guverna mult timp împotriva opiniei publice. Pe termen lung, omul politic, care are opinia publică împotriva sa, e pierdut. Din acest motiv, toți dictatorii vor să controleze presa - pentru a avea de partea lor opinia publică.

Prin urmare, jurnalistul independent ocupă o poziție cheie în dispozitivul producerii și reproducerii puterii politice. Prin el, dacă e onest, curajos și inteligent, dictaturile se erodează, iar democrația respiră. Tot prin el, dacă este necinstit, obedient și corupt, conducerea autoritară se consolidează, iar democrația pierde teren. Jurnalistul independent, ca și cetățeanul conștient, reprezintă un element esențial al unei societăți respirabile. Cînd cetățenii se dezinteresează de

treburile publice și de binele comun, regimul politic, oricare ar fi el, se prăbușește. Când jurnaliștii își pierd independența, iar presa devine un instrument de manipulare a opiniei publice, democrația, oricât de bine ancorată în alte instituții ale statului, se erodează ireversibil.

De aceea, e posibil să dăm un diagnostic asupra stării de sănătate democratică a unei societăți, examinând cum se comportă presa, scrisă și audiovizuală, față de puterea politică. E aservită, democrația e doar aparentă; e independentă, democrația funcționează.

Însă jurnaliștii își pot trăda datoria democratică și în alt mod, nu doar aservindu-se puterii politice: făcând, de pildă, ceea ce aș putea numi populism mediatic. Fiecare mijloc media caută să câștige audiență; e un lucru normal, deoarece presa, ca orice întreprindere economică, trăiește din profit. Dacă, însă, în bătaia pentru audiență jurnaliștii subordonează dorinței de popularitate datoria de a informa imparțial, atunci presa își pierde statutul de presă independentă. Un exemplu din ce în ce mai larg răspândit în presa audiovizuală din România este acela al organelor de presă care își fac autopropagandă, ca în reclame, prezentând publicului numai știrile care pun în lumină favorabilă postul cu pricina. Publicul nu mai este informat corect, ci este tratat ca și când ar fi un fan al postului de televiziune. Nu mai sîntem tratați ca cetățeni, ci în chip de fani. Totul, inclusiv știrile, se organizează ca un spectacol de reclamă, unde în loc de știri imparțiale ne sînt livrate fleacuri exaltate.

Într-o democrație, unde presa ar trebui să fie independentă, amenințările la adresa ei vin din două direcții: una este a politicienilor corupți sau însetați de putere, care vor să și-o subordoneze, pentru a controla opinia publică; cealaltă este a populismului de presă, care tinde să transforme totul în audiență și spectacol.

Aici intervine vocația jurnalistului independent, pentru care am o admirație lipsită de umbră.

Un recidivist

De ce respectă oamenii legile - v-ați întrebat vreodată? Pentru că sînt divine? Pentru că sînt înscrise în natura noastră? Pentru că e rațional să fie respectate? Ori pentru că se tem de pedepsele cu care legile vin la pachet, în caz de nesupunere? Filozofii, de-a lungul timpului, au dat tot felul de răspunsuri la această întrebare. Situația din teren arată că, exceptînd un mic număr de oameni, legile sînt, în general, respectate. Bune, proaste - surprinzător de mulți le respectă. E de presupus că, dacă majoritatea nu le-ar respecta, viața în comun ar deveni irespirabilă, iar societatea s-ar bloca într-un nesfârșit război de gherilă civilă. Așa cum nimeni nu poate guverna împotriva opiniei publice, nici o lege nu rezistă fără asentimentul majorității. Rezistă însă legile disprețului autorităților? La noi, avem situația paradoxală a unei societăți care e în fondul ei și pasivă și supusă, dar care e mereu agitată de niște autorități care fie o îneacă în legi, fie o năucesc prin încălcarea lor. La noi nu cetățenii nu respectă legile, ci autoritățile care le inventează pletoric și, cel mai adesea, abuziv.

Cazul cel mai flagrant este al președintelui țării. Potrivit Constituției (art. 84, al. 1), președintele României nu are dreptul să fie membru al vreunui partid politic. Pe cale de consecință, îi este interzis să facă politică de partid sau să participe la disputele dintre partide. Urmarea evidentă este că președintelui republicii nu îi este permis să participe la lupta electorală a unui partid împotriva altuia. Motivul e simplu: fiind obligat de Constituție să vegheze la respectarea ei, președintele nu poate privi legea din perspectiva interesului de partid, ci numai din punctul de vedere al intereselor *comune* întregii societăți. Dacă partidele văd binele comun în mod partizan, președintele

e ținut să-l îmbrățișeze în chip dezinteresat. Președintele e chemat să se situeze *deasupra* luptei politice, deoarece el are datoria de a se pune pe sine într-o poziție care să facă dreptate *inclusiv* partidelor care se află, din motive electorale, în conflict politic deschis. De aceea, ori de câte ori președintele exprimă o poziție partizană din punct de vedere politic, el încalcă *de fapt* legea fundamentală a țării.

Din acest din punct de vedere, actualul președinte al României, Ion Iliescu, este un recidivist. Dacă ar fi să reamintesc doar grosolana imixtiune în treburile justiției, atunci când acesta le-a cerut judecătorilor ca, în chestiunea caselor naționalizate, să nu mai pronunțe sentințe în favoarea foștilor proprietari (Satu Mare, 1995), și încă ar fi destul pentru a argumenta ceea ce vreau să spun. Nu pot face lista tuturor dovezilor de *partizanat politic orb* ale actualului președinte. Am să le reamintesc numai pe cele mai recente:

implicarea sa în campania electorală a PSD - pe șest, la locale; pe față, la legislative.

La locale, Ion Iliescu a participat la campanie, pretextând că prezența sa în mulțime alături de candidații PSD ar fi doar o coincidență, el aflându-se, de fapt, în vizită de lucru. Presa și opoziția l-au acuzat că își încalcă atribuțiile constituționale. Ion Iliescu a replicat, în mod cinic, că nimeni nu poate îngredi libertatea de mișcare a unui cetățean român, nici măcar atunci când acesta este președintele României. Altfel spus, când încalcă legea fundamentală privind interdicția de a face politică de partid, președintele țării noastre consideră că, dacă nu ar face-o, i s-ar încălca dreptul constituțional de a se plimba la braț cu cine îi place, unde îi place și când îi place.

Acest mod de a eluda legea prin violarea logicii și cu încălcarea bunului simț a fost împins până la grotesc când președintele a acceptat în mod public (luni, 25 octombrie) invitația PSD de a participa la campania sa electorală. Și de astă dată, opoziția și presa au protestat vehement. Ce răspunde președintele? În primul rând, că va face campanie electorală în timpul său liber, ceea ce, susține el, nu va implica instituția președinției; în al doilea rând, ne spune că Legea alegerilor parlamentare, întrucât îi permite să candideze pe listele PSD, îi permite și să participe la campania electorală; în al treilea rând, că în Constituție nu scrie că nu trebuie să faci campanie electorală când ești președinte, ci doar că nu trebuie să fii membru al vreunui partid politic.

Toate aceste susțineri sînt stupeficante - fie prin cinism, fie prin ignoranță. Dacă societatea ar funcționa prin imitație, atunci cetățenii ar fi trebuit deja să intre în greva respectării legilor, de vreme ce președintele lor a hotărît să le batjocorească în mod deschis. Funcționarea statului de drept se bazează pe existența unui consens în jurul respectării legilor. Primul care rupe acest consens este chiar cel investit de legea fundamentală să vegheze la conservarea lui.

În *Istoria ieroglifică*, Dimitrie Cantemir are acest cuvînt de avertisment: "Ce nu se începe cu cuvîntul se sfîrșește cu bîta". Într-o țară în care Constituția permite numai două mandate de președinte, Ion Iliescu l-a putut cîștiga pe cel de-al treilea, numai recurgînd la o scamatorie juridică, noțiunea de "mandat constituțional" - încă o eludare a legii. Început prin ignorarea Constituției, mandatul *neconstituțional* de președinte al lui Ion Iliescu se sfîrșește acum printr-o batjocorire fățișă a ei. Previzibil, ar fi spus esopicul domnitor.

Oportuniștii

Cu aplicare la politicieni, oportunismul are două fețe. Una este antipatică: se zice de un politician că e oportunist atunci când adoptă, după împrejurări, principii care nu sînt ale sale, ci ale

celor de care, pentru că se află deasupra lui, se poate sluji pentru a-și promova interesele. Altă față a oportunismului de politician este, însă, simpatică: atunci când convingerile sale sînt impopulare, politicianul este obligat la oportunism de dorința de a rămîne în grațiile opiniei publice. Ambele oportunisme sînt servile: cel antipatic este servil cu șefii, cel simpatice, cu masele. Primul face reverență servilă susului; al doilea, josului. Firește, ambele au ca mecanism de eficacitate linguşirea dosului.

E inutil să spun de ce mi se pare antipatic primul tip de oportunism. Simt însă nevoia să explic de ce îl consider simpatice pe cel de-al doilea. Imaginați-vă cum arată un politician. Indiferent că e ales ori nu, politicianul se simte ridicat deasupra mulțimilor: de mase, dacă e ales și e democrat; de șefii săi, dacă e numit și nu își datorează poziția unui sistem democratic. Prin faptul că e unul între puțini, politicianul simte că și-a modificat condiția umană: deși instinctele sale au rămas neschimbate, așteptările sale sînt de nerecunoscut. Când beneficiezi de dimineața pînă seara de servicii pe care nu le plătești, ai uzufructul lucrurilor care nu ți se cuvin și dispui în chip agreabil de ființe pentru care altminteri n-ai fi existat, ai de ce te sminti. Ei bine, uneori, cînd se întîmplă să fie scuturat de vreun acces de luciditate, politicianul nu se poate să nu fie frapat de efemeritatea și arbitrarul privilegiilor sale. Dacă e democrat, știe că datorează totul opiniei publice. Dacă nu e, știe că totul vine de la cel care l-a numit. Ultimul caz nu e interesant, deoarece revine la unul deja pomenit, reverența servilă făcută susului, despre care tocmai am stabilit că e antipatică. Ce e simpatice, însă, la oportunismul în jos al politicianului, este obligația în care acesta se află, de a fi atent la opiniile care nu sînt ale lui, pe care nu dă doi bani, care îi contrazic așteptările și care, vai, îl obligă la măsuri de pliere. Gîndiți-vă, numai, la fața pe care trebuie s-o facă politicianul răsfațat cînd e confruntat cu îndatorirea lui democratică - aceea de a fi pe placul celor care îl aleg! Ce deliciu! Ce răscumpărare! Ce umilință pentru aroganți! Ce satisfacție pentru cei de jos! Imaginați-vi-l pe Adrian Năstase făcînd reverență maselor! Ce spectacol minunat! Ce triumf al democrației! Acest lucru îl găsesc eminamente simpatice în oportunismul la care datoria democratică îl obligă pe politicianul răsfațat: necesitatea de a se pune în rîndul celor cu care nu ar petrece nici măcar un minut, dacă ar fi de capul său. Știu, după acest criteriu, că democrația este un dar de la zei, așa cum și pentru trufia troienilor, darul aheilor era menit să le dea de gîndit și ipohondrilor, și fricoșilor, și lucizilor. Dar, în special, celor prudenți și înțelepți.

Prin urmare, cît timp vom trăi în democrație, ce îmi place cel mai mult la politicieni este oportunismul lor electoral. Savurez fiecare clipă în care un om atît de distant și de naturaliter arogant precum Adrian Năstase consimte la contactul fizic cu oamenii fără de care, pentru că trăim într-o democrație, puterea lui nu ar valora nici cît o ceapă degerată și cu care, dacă nu ar fi un politician democrat, nu ar întreține comerț nici măcar o secundă. Oportunismul în jos, cel care îmi place, este prețul pe care un politician preocupat de propria sa carieră trebuie să îl plătească, într-un context democratic, împrăjurării de a nutri opinii diferite de cele ale opiniei publice. Oportunismul în jos al politicianului democrat seamănă unui domn Goe care, după ce a deșertat vîrtos dulceața în galoșii electoratului, între mandate, este ținut, în campania electorală, să se dedea savurării ei extatice, cu tot cu miresmele acumulate în ea între timp. Iar această imagine mă încîntă.

Firește, exprimîndu-mi aici satisfacția plebee de a-i vedea pe politicieni plîndu-se oportunist la gusturile și opiniile alegătorilor lor, măcar în campania electorală, nu trec deloc cu vederea fondul chestiunii, care este dublu: adevărul opiniilor și caracterul omului politic. Îmi e simpatice oportunismul politicianului pentru că e forma sub care oamenii aroganți sînt aduși cu picioarele pe pămînt de nevoia funcției pe care o ocupă de a fi din nou confirmată, prin catapultarea spre vîrfurile piramidei sociale a beneficiarului ei, de către cei pe care, între mandate, politicianul fie îi ignoră, fie îi uită, fie îi înșală. Dar nu pot trece cu vederea conținutul acestui oportunism, simpatice numai atunci cînd ceea ce vor masele nu e împotriva adevărului și a simțului uman. Căci, dacă opiniile alegătorilor sînt sinistre, atunci oportunismul politicianului încetează să mai

confirma democrația, avînd urmările teribile pe care iresponsabilitatea masei și lipsa de caracter a celui care, în mod oportunista, se pune în fruntea ei le poate, în mod previzibil, avea. Căci, în acest din urmă caz, oportunismul combină în chip nefast lipsa de caracter a politicianului cu lipsa de adevăr a opiniei publice. Iar situația rezultată nu numai că încetează să mai confirme democrația, ci o și invalidează - potrivit principiului că abia atunci cînd adevărul e în defect pentru mulți, lipsa de caracter a cîtorva poate năruia o întreagă societate.

Votul negativ

Noi toți învățăm practicile democratice din mers. Nici unul dintre noi nu a fost școlarizat în vederea democrației, iar de luat licențe ori doctorate în această materie nu s-a putut învrednici încă nimeni, în mod practic. Dintr-un motiv simplu: spre deosebire de ideologiile care încearcă să i se substituie, democrația nu este un "-ism" (nu este, adică, un - *democratism*), ceea ce înseamnă că nu există un "curs scurt de democrație", care să poată fi predat în chip de doctrină salvatoare, la cursurile de educație civică. Democrația este o practică, nu o ideologie. Așa că tot ceea ce învățăm, trebuie să învățăm pe pielea noastră.

Firește, există și ghizi - în acest proces de învățare prin *try and error*: specialiștii în teorie politică. Ei ne-au învățat, de pildă, că în România votul este în principal negativ. Altfel spus, în loc să votezi un candidat pentru calitățile lui, îl votezi din cauza defectelor adversarului său. Potrivit acestei teorii, câștigătorii procesului electoral, la noi, nu ar fi decît efectul întîmplător al antipațiilor și nu rezultatul deliberat al simpatiilor. În fond, susține acest punct de vedere, electoratul nu obține ceea ce vrea în primă instanță, ci ceea ce ar detesta mai puțin, în a doua. În acest mod, democrația românească s-ar fi instalat într-un cerc vicios al insatisfacției politice. În primul plan al vieții noastre politice s-ar afla mereu numai oamenii pe care nu i-a dorit nimeni în special și care au ajuns acolo unde au ajuns numai și numai din cauza lipsei de consens în jurul celor pe care unii dintre noi i-ar fi dorit în primul rînd. Ideea este că dacă figurile politice dorite în primul rînd ar fi întrunit consensul societății, atunci nu ar mai fi trebuit să ne mulțumim cu opțiunile *second hand* - opțiuni care îi mulțumesc pe toți *faute de mieux* și pe nimeni cu adevărat.

Două sînt presupuzițiile acestei teorii: prima este că votul negativ e rău, iar cel pozitiv este, cumva, "mai democratic"; a doua este că în țările de veche și consolidată democrație (iată ce clișeu frumos! am ajuns, de dragul consensului democratic, să-l folosim ca pe o formulă rituală), votul negativ este rar, iar votul pozitiv dă regula. În ce mă privește, eu cred că amîndouă aceste presupuziții sînt, dacă nu direct false, atunci cel puțin discutabile.

Dacă ne amintim scrutinul prezidențial francez din 2002, el a copiat situația românească din 2000, cînd Ion Iliescu a reușit să se prezinte pe sine ca unicul campion al democrației, în înfruntarea cu un candidat brutal, iresponsabil și extremist, luînd astfel și voturile celor care, altminteri, nu l-ar fi votat nici dacă ar fi fost tîrîți la urne cu forța. În 2000, Ion Iliescu a fost votat de dragul democrației și de cei care, din '90 încolo, îl condamnă constant pentru că o ucide. La fel s-a întîmplat cu plebiscitarea lui Jacques Chirac, la prezidențialele în care toată stînga franceză s-a trezit că are de optat între un om de dreapta, pe care în mod normal nu l-ar fi votat nici moartă, și un politician a cărui venire la putere ar fi stîrnit, credea ea, război civil. Votul a fost *curat* negativ - adică intenționat negativ și negativ în cunoștință de cauză. Iar rezultatele sale au fost pozitive.

În recentul vot prezidențial din Statele Unite, America de dreapta a votat Bush jr. nu neapărat pentru că se regăsește în el, ci pentru că îi este imposibil să se identifice cu agenda nu neapărat

"progresistă" a contracandidatului acestuia. Așa cum perspicace constata Sever Voinescu, Kerry a fost înfrânt de agenda susținătorilor săi, care s-a dovedit a fi mult mai impopulară în America pînă acum tăcută decît lăsa să se creadă cvasi-monopolul pe care "progresiștii" îl au asupra presei și industriei filmului (vestea că Hollywood-ul s-a gîndit să reacționeze la realegerea lui Bush printr-o campanie de filme, în care să glorifice figuri de comuniști sud-americani, m-a umplut de extaz - iată, mi-am spus, încă un capitol din vastul tratat despre prostia modernă, care, în absența unui Flaubert, rămîne încă a fi scris, măcar pentru a face din nemuritorul *Bouvard et Pécuchet* o operă și *fizic* deschisă). Votul a fost, prin urmare, negativ - și așa cred că funcționează de fapt democrația în societățile fundamental pluraliste, adică în societățile în care probabilitatea formării unui consens stabil în favoarea unui om politic este practic nulă. Impresia mea este că votul majoritar pozitiv este propriu mai degrabă democrațiilor sfișiate sau pe cale de a se autolichida, decît democrațiilor consolidate, în care consolidarea democratică se manifestă sub forma imposibilității de a menține majorități zdrobitoare în jurul vreunei figuri politice (fie ea, pentru un timp, și dominantă). Prin urmare, este în opinia mea greșit să se creadă că votul negativ ar fi o expresie a înapoierii democratice și a imaturității electoratului. Este, mai degrabă, o expresie a faptului că judecata politică este una relativă și nu una absolută. Dacă ar fi absolută, ar prevala votul pozitiv, întrucît adevărul opțiunii corecte ar fi, așa-zicînd, manifest. Fîind însă controversată și supusă agregării unor criterii adesea contradictorii, opțiunea politică nu poate fi decît relativă, iar votul prin care se tranșează diferențele se dovedește a nu fi putea fi decît negativ. Se optează pentru răul cu care omul simte că poate coabita, în vederea înlăturării celui care îi apare ca fiind intolerabil.

Din acest motiv, deosebirea esențială între o democrație consolidată și una în curs de formare nu mi se pare a sta la nivelul mecanismelor de formare a opțiunii politice, ci ar fi de găsit mai degrabă în zona încrederii față de instituțiile care asigură funcționarea procesului democratic. România diferă de Franța sau Statele Unite nu prin imaturitatea electoratului, ci prin imaturitatea instituțiilor. Iar votul negativ e expresia pozitivă a unui ireductibil pluralism de opinie.

Despre instituțiile-valet

Un desen al lui Ion Barbu din ziarul *Zina* de luni, 22 noiembrie, arată un bărbat cu chiloții în vine, luat pe sus de doi polițiști, care exclamă: "Da' pe violatorul de Constituție de ce nu-l ridicăți?". Violatorul de Constituție este Ion Iliescu. În Constituția României din 2003 se spune că președintele republicii nu poate fi, pe durata mandatului, membru al vreunui partid politic (art. 84, al. 1). Dacă nu poate fi membru al unui partid politic înseamnă că nu are voie să se amestece în politica de partid; iar dacă nu are voie să se amestece înseamnă că nu poate face campanie electorală în favoarea vreunui partid. Propoziția "nu poate fi membru al vreunui partid politic pe durata mandatului de președinte" nu este logic compatibilă cu propoziția "pe durata mandatului, președintele are dreptul să participe activ la campania electorală a unui partid politic". Este contradictoriu să afirmi că un președinte nu trebuie să fie membru al vreunui partid politic și să susții, în același timp, că acesta poate face campanie electorală în favoarea lui. Prima afirmație este din Constituție, a doua este din președintele Iliescu. În logica elementară, președintele Iliescu contrazice în chip flagrant Constituția. Potrivit articolului 80, aliniatul 2, președintele republicii este chemat să vegheze la respectarea Constituției. Potrivit agendei sale politice, Ion Iliescu, ca președinte, se simte îndreptățit să o încalce.

De aici rezultă următoarea situație logică. Fie Constituția nu spune ceea ce pare a spune, iar Ion Iliescu vede mai clar, mai limpede și mai logic decît toți cei care îl acuză că încalcă legea fundamentală a țării. Fie Constituția spune exact ce pare a spune, și anume că președintele

republicii nu poate face campanie electorală în favoarea unui partid politic, dar atunci Ion Iliescu se face vinovat de încălcarea ei deliberată, iar instituțiile statului ar trebui să ia măsuri împotriva acestei stări de fapt. Ei bine, instituțiile statului au luat măsuri: s-au pronunțat în favoarea lui Ion Iliescu și împotriva opiniei exprimate de presă. Curtea Constituțională a emis un soi de interpretare lămuritoare la Constituția României, prin care statuează faptul că, deși președintele nu poate fi membru al vreunui partid politic, el poate totuși face campanie electorală în favoarea unuia. Altfel spus, Curtea Constituțională a admis încălcarea Constituției sub pretextul respectării Legii electorale - un caz tipic de violare a unui principiu invocând respectarea unei chichițe. Bunul-simț s-a aflat violat; legea, terfelită; arbitrarul voinței unui singur om, satisfăcut; iar separarea puterilor în stat, invalidată.

În toată această dispută, dilema noastră nu este de tipul "Cine are dreptate?" - întrucât e limpede că atunci când logica îți dă dreptate, bunul-simț nu te poate contrazice, iar justiția nu te poate infirma. Pe de altă parte, nu avem de-a face cu o dilemă de tip logic decât numai în argumentare, căci, în fond, problema creată de decizia lui Ion Iliescu de a nesocoti Constituția este de natură instituțională. Întrebarea nu este atât "cine are dreptate?", cât "cine trebuie să reacționeze la călcările de lege venite din partea unor persoane care, potrivit funcțiilor pe care le ocupă, ar trebui să le împiedice și condamne?". Problema societății românești nu este de ce un tip oarecare, pe nume Ion Iliescu și care se întâmplă să fie președintele României, încalcă legea, ci de ce această încălcare nu este sancționată de instituțiile statului. Răspunsul e simplu: pentru că aceste instituții nu sînt independente și autonome; sînt, prin oamenii care le conduc și prin cultura instituțională care le animă, vasale. Sînt instituții-servitor, instituții-valet. Din acest motiv, problema oricărei schimbări a echipei care conduce România nu este atât componența echipei, cât capacitatea acesteia de a schimba datele instituționale ale exercitării puterii. Că Iliescu este rău și că a fost o calamitate pentru țara noastră știam de mult: după a treia mineriadă numai struții au mai avut iluzii. Problema este că dispozitivul de putere pe care l-a creat este rău, vicios și menit să-i reproducă relele și după ce el, ca individ, va fi părăsit deja demult puterea.

Aici este miezul problemei ridicate de faptul că președintele republicii poate încălca legea fundamentală a țării cu acordul Curții Constituționale. Dacă nu se schimbă dispozitivul instituțional prin care se exercită puterea în România, atunci, indiferent cine va cîștiga alegerile, lucrurile nu se vor putea schimba decât în rău - sub *brand*-ul Ion Iliescu.

De unde stau, văd un uriaș panou electoral. Pe el se află Ion Iliescu, între un Geoană măgulit de asocierea cu așa om mare și un Năstase satisfăcut de ce-l așteaptă, ca succesor al omului mare. Acest panou electoral nu este numai o încălcare a Constituției: este o hieroglifă completă a puterii vicioase pe care Ion Iliescu și oamenii lui au creat-o în România. Și care va supraviețui atîta timp cît dispozitivul de putere creat de Ion Iliescu nu va fi dezmembrat și schimbat din temelii.

Cît ne vom mai complăcea?

Scriu acest articol în duminica alegerilor, seara tîrziu, în vacarmul opiniilor care țîșnesc șuvoi dinspre toate televiziunile și FM-uri. Adrian Năstase tocmai a ținut un foarte emfatic și pompos discurs de președinte ales, deși el va ști dacă e președinte sau nu abia peste două săptămîni. Cu toate acestea, emisarii săi politici, pe la toate televiziunile, fie că sînt membri de partid ori sînt deghizați în jurnaliști independenți, îi fac conștiincioși politica, dînd ca sigură victoria sa - ceea ce e un mod de a sugera că la Adrian Năstase nu există alternativă. Ceea ce e fals. Analistii însă drapează rezultatele înregistrate la ieșirea de la urne într-o cacofonie din care, pentru că nu se prea

pricepe mare lucru, fiecare reține ce vrea și înțelege ceea ce deja știe. Când rațiunea e sufocată de încâlceala raționamentelor, cea care iese triumfătoare la iveală e propaganda - adică spălarea pe creier. Vorbirea proastă, gramatica siluită, gândirea pe sponci, sofisme strigătoare la cer, distorsionarea aiuritoare a faptelor, ignorarea argumentelor - toate acestea au ajuns deja de mult timp să facă legea dezbaterilor noastre publice. Ca de obicei, esențialul nu reușește să-și găsească un loc pe ecranul televiziunilor. De ce? De ce oare nimeni nu strigă că împăratul e gol? Probabil pentru că toți se lăfăiesc în speranța că împăratul va sfârși prin a-i remarca.

Or, singurul lucru care merită încontinuu proclamat este tocmai acela că împăratul e gol și că goliciunea lui nu le-a devenit încă, cetățenilor care nu mai vor să fie supuși, intolerabilă. Din punctul meu de vedere, esențialul e că PSD nu este un partid normal și că, din acest motiv, nu putem vorbi despre el făcând abstracție de acest lucru. Esențialul mi se pare a fi acela că e imoral să facem considerații despre politica PSD - așa cum analiștii noștri au citit prin cărțile de politologie că se fac astfel de analize - prefăcându-ne că felul în care își exercită puterea acest partid este normal și nu diferă de al altor partide democratice, de aiurea. Diferă, și anume în mod radical. Ceea ce trebuie încontinuu repetat este că felul în care PSD își exercită puterea reprezintă o calamitate pentru viitorul fiecărui cetățean din această țară, iar transformarea tuturor instituțiilor-cheie ale statului în instituții-valet, la dispoziția activului de partid, ne aruncă într-un tip de maladie instituțională de care nu ne poate lecuî nici Uniunea Europeană, nici legislația comunitară.

Este o nenorocire că Ion Iliescu a putut ca președinte al republicii să calce în picioare Constituția; că a găsit un sprijin laș, nerușinat și sofist la Curtea Constituțională, care a aprobat încălcarea Constituției, motivînd-o prin respectarea Legii electorale; că presa a consemnat aberația, dar nu a făcut din această monstruozitate un caz național; că Ion Iliescu, în pofida bunului-simț și a rațiunii celei mai elementare, a continuat să facă o nerușinată campanie electorală

Partidului pe listele căruia candidează ca "independent" (ce minciună! - candidează precum membrul cel mai fidel); este o nenorocire că cetățenii acestei țări nu au vomitat de indignare la vederea prostituției la care președintele lor s-a dedat în campania electorală, în setea lui nemăsurată de putere, poziții, posturi, influență ș.a.m.d. Și pentru că societatea a tăcut, presa s-a complăcut, iar instituțiile au aprobat, noi toți vom avea de suferit în viitor de arbitrarul care face deja tradiție din punerea statului la dispoziția locatarilor aleși.

Este o nenorocire că societatea românească nu se cutremură de silă și indignare când Guvernul face și desface cu ajutorul ordonanțelor de urgență tot ce mișcă-n țara asta, de la o zi la alta, în funcție de interesele cel mai cinic afirmate și mai nerușinat susținute. Are clientela Guvernului interese la RAFO? RAFO este iertată de datorii. Exemplele sînt legiune. Plătim toți, se îmbogățesc aleșii. Are Guvernul nevoie de ProTV? Guvernul iartă datoriile ProTV. Plătim toți, se îmbogățesc datornicii, profită de spălarea noastră pe creier creditorii. Are nevoie PSD de neutralizarea Antenei 1? Face PSD alianță cu PUR, moment din care patronul jurnaliștilor de la Antena 1 schimbă foaia, iar conștiința jurnaliștilor de acolo o schimbă și ea, tot de la o zi la alta. E o nenorocire că știrile marilor televiziuni pot fi deduse din datoriile la buget ale patronilor lor. E o nenorocire pentru viitorul nostru că mult prea mulți fac jocul puterii și mult prea puțini mai vor să strige, să reclame, să se indigneze. E o nenorocire că noi toți chibițăm luptele politice, precum plebea romană încăierările cu gladiatori, ignorînd prostește că nu rezultatul viitoarei lupte între, să zicem, Năstase și Iliescu ne va schimba viețile, ci faptul că oricare dintre ei va câștiga controlul asupra partidului după aceste alegeri, va înțelege să profite în același fel de toate viciile sistemului care pe noi ne sărăcește și împruținează, iar pe ei îi îmbogățește și fortifică. E o nenorocire că ne complăcem în logica statului de partid, acceptînd mici și meschine mituiri electorale, date și acestea tot sub forma unor abuzuri de urgență, cu bani scoși pe ascuns tot din buzunarul vecinului - cînd din al lui pentru tine, cînd din al tău pentru el. E o nenorocire că în țara noastră

numărul celor care spun mereu DA este covârșitor mai mare decât numărul celor care știu să spună, uneori, și NU. În rest, pentru că nu învățăm din porcăriile cu care ne complăcem, este ca în scrisoarea trimisă de Caragiale lui Missir la 3 aprilie 1907: "Începem o altă istorie mai puțin veselă decât cea de până ieri: râsul și gluma nu ne vor mai putea sluji de mângâiere ca altădată față cu cele ce se vor petrece în lumea noastră românească. Copiii noștri vor avea poate de ce să plîngă - noi am râs destul."

Greata

Dintre Româniile sociologic decupabile, trei fac legea votului: România care se uită la televizor, cea care citește presa scrisă și cea care, căpătîndu-și informațiile de la om la om, se află inevitabil la remorca opiniilor îmbrățișate de oamenii tari ai locului. Apropierea de adevăr este un proces care poate avea loc numai prin intermediul reflecției: gîndești, ai oarecari șanse de a cădea peste un adevăr; nu gîndești, le ratezi inevitabil pe toate. Asta înseamnă că dintre cele trei Români - națiunea distrată (și stresată) de televiziune, națiunea informată (și deformată) de presă și națiunea construită (și deconstruită) de potențații locali -, șansele cele mai mari de a se apropia de adevăr le are România care citește presa, iar cele mai mici le are România care, necitind și neuitîndu-se la nimic, se află de bunăvoie, din interes sau din ignoranță, la cheremul potențaților locali.

Problema votului este, prin urmare, capacitatea votantului de a putea formula o judecată independentă. Cu cît gîndirea este mai dezvoltată, cu atît votul este mai puțin dependent de minciuna propagată în chip interesat, de neadevărurile profesate în chip neintenționat ori de prostia răspîndită în chip dezinteresat. Politicienii se ocupă de minciuna propagată în chip interesat; mediului cultural îi cad în sarcină neadevărurile profesate în chip neintenționat; iar nouă tuturor ne revine prostia pe care o răspîndim cu știință ori fără știință. Gîndirea independentă este atît de rară nu numai din cauza înclinației noastre naturale de a fi proști, ci și din pricina injoncțiunilor vicioase ale lumii politicii, făcute irezistibile prin îmbinarea lor cu divertismentul propagat obsesiv de mijloacele noastre de informare în masă. Prin cultura divertismentului, noi absorbim fără să știm atît relaxarea mentală, care ne zăpăcește discernămintul, cît și informațiile care ni-l deturnează. Ambalate în divertisment, toate insanițările au aerul de a fi nu doar amuzante, ci și inofensive - ceea ce e fals. Castrarea prin televiziuni, de aceea, a fost mai ușor de făcut decât emasculara prin presa scrisă. Televiziunile s-au identificat perfect cu această cultură a trîncănelii, în care totul se resoarbe relativist: binele asemeni cu răul, vulgarul deopotrivă cu decența, urîtul mereu în locul frumosului - totul sub semnul adulării populiste a culturii de masă. Această cultură a confuziei, a vulgarității și a narcozei va cîștiga întotdeauna alegerile în favoarea celor mai răi.

Însă, dincolo de aceste trăsături generale, marea lovitură electorală a PSD-ului a fost aducerea vocii purtătorilor săi de cuvînt în gura celor ce sînt invitați la televiziuni în calitate de analiști politici. Anul acesta, cauza lui Adrian Năstase a fost pledată cel mai eficace de doi independenți: Emil Hurezeanu și Cristian Tudor Popescu. Primul a susținut că decizia BEC de a închide alegerile trebuie respectată, chiar dacă au existat fraude, cu argumentul că altminteri violăm statul de drept. Cum ar veni, cine are autoritatea trebuie să aibă și dreptatea; iar dacă adevărul contrazice autoritatea, atunci statul de drept poate fi salvat numai dînd dreptate autorității împotriva adevărului. Asemenea sofism nu merită să fie nici măcar combătut, întrucît e la mintea cocoșului că statul de drept nu reprezintă altceva decât situația de fapt a adevărului (exprimat prin instituții) împotriva minciunii (exprimată prin încălcarea legalității). Cristian Tudor Popescu a susținut că mai rea decât însăși fraudarea este proclamarea ei publică, cu argumentul că, dacă spunem adevărul, ne facem de rîs; dacă ne facem de rîs, ne rîde lumea; dacă ne rîde lumea, suferă onoarea

țărișoarei; etc. Contraargumentul la această poziție a fost lapidar formulat de Montesquieu, astfel: "Să fii drept în toate, chiar și în privința patriei tale. Tot cetățeanul e dator să moară pentru patria lui, nimeni nu-i silit să mintă de dragul ei". Orice motive ar fi avut cei doi să-și înjosească inteligența, poziția pe care au susținut-o a fost *obiectiv* în favoarea fraudei și împotriva aflării adevărului.

Că PSD a fost câștigătorul acestor manevre e secundar: adevăratul învingător a fost fraudă. Or, când a trebuit ca 4.000 de procese-verbale să fie modificate cu ordin de la BEC (20% din numărul circumscripțiilor electorale); când regula jocului electoral a fost fixată în Comisia specială, de oameni precum Hrebenciuc, cu intenția declarată ca listele speciale și votul multiplu să fie posibile; când judecătorii de la BEC au fost numiți de Putere după criteriul indignității lor profesionale (Gherguț e ilustrarea perfectă), astfel încât autoritatea supremă a alegerilor să fie nu doar preș sub picioarele Puterii, ci să și aibă curajul să mintă, îndrăzneala să se răstească, nerușinarea să amenințe, sfruntarea de a susține, pînă în pînzele albe, că adevărul e minciună și că minciuna e adevăr - ei bine, atunci soluția la problemele României nu mai poate fi nici o himerică protejare a statului de drept, care nu există, nici o ulcerată vigilență față de imaginea externă a țării, care nu ar trebui să mai poată fi vreodată invocată în România, pentru protecția conducătorilor și împotriva cetățenilor ei, ci, în mod cît se poate de simplu, *recunoașterea adevărului; sancționarea celor care îl ascund; denunțarea celor care prezintă minciuna drept adevăr.*

Dar, pentru asta, mă tem că vom avea nevoie nu numai de o nouă clasă politică, ci și de o nouă generație de jurnaliști - cea de azi s-a dovedit prea ocupată să se uite admirativ în oglindă pentru a mai putea fi și sensibilă la adevăr.

2004 - bilanț de an

Anul 2004 se încheie în nota care i-a fost caracteristică: ce a adus cu o mînă, a luat cu cealaltă. Politic, am avut niște alegeri locale încheiate în favoarea Opoziției, dar finalizate - prin presiuni și intrigi de culise - în favoarea Puterii. Deși la număr de consilieri județeni a câștigat Opoziția, la posturi de conducere au câștigat tot oamenii Puterii. La fel pare a se întîmpla acum, în urma alegerilor parlamentare și prezidențiale. Deși șeful statului este al Opoziției, conducerea parlamentului este a Puterii. Cu un Guvern format de PSD și un Parlament ținut în șah administrativ de oamenii lui Năstase și Văcăroiu, Băsescu tinde să fie la fel de neputincios în postura de președinte al României, pe cît era de neputincios ca primar general al Capitalei, cu un Consiliu Local ostil și decis să-l împiedice să-și îndeplinească mandatul. Regula pare a fi următoarea: ceea ce electoratul acordă prin vot, puternicii zilei reușesc să deturneze prin manevrele culiselor. Câștigător: politicianul puternic; perdant: electoratul.

Din punct de vedere instituțional, evenimentul decisiv al anului a fost decizia președintelui Iliescu de a încălca în mod deschis Constituția. Nu pe furiș, ci pe față. Nu era la prima lui încălcare. Ultima oară o făcuse în 2000, atunci cînd a candidat pentru a treia oară la postul de președinte al României. Dacă facem socoteala, vom descoperi că Ion Iliescu a ocupat poziția de șef al statului de patru ori, pînă în 2004: prima oară ca șef al CFSN și președinte al CPUN, din decembrie 1989 pînă la 20 mai 1990; la 20 mai 1990 a devenit pentru prima oară președinte ales al României, fiind astfel, pînă la alegerile din 1992, pentru a doua oară șef al statului; a devenit a treia oară șef al statului și pentru a doua oară președinte ales al României la alegerile din 1992, pînă în 1996, cînd a pierdut pentru prima oară alegerile; în fine, a devenit pentru a patra oară șef al statului și pentru a treia oară președinte ales al României la alegerile din 2000, pe care le-a câștigat detașat. Din cincisprezece ani de viață postcomunistă, Ion Iliescu a fost șef al statului unsprezece. Cum

Constituția permite numai două mandate de patru ani, e limpede că Ion Iliescu a fost timp trei ani un șef de stat neconstituțional. Ca atare, când în 2004 a hotărât să participe la campania electorală a PSD-ului, Ion Iliescu avea deja în spate ani buni de călcare în picioare a Constituției. Cu experiența lui de culise și cu capacitatea sa de a impune tuturor instituțiilor statului propriile sale decizii, nu e de mirare că Justiția a legalizat toate ilegalitățile comise de el în cei unsprezece ani cât a condus, cu o mînă bîțuită, dar fermă, România.

Ca atare, bilanțul Justiției pe anul 2004 a fost la fel de prost ca în 2003 și ca în 2002 și ca în 2001 ș.a.m.d. Problema Justiției românești este incapacitatea ei de a fi independentă. Este incapacitatea ei de a forma, capta și păstra oameni de caracter. Este vocația ei de a-i servi pe oamenii Puterii. Problema Justiției, prin urmare, este in Justiția în care se complăce. Din acest motiv, evenimentul juridic cel mai dubios al anului 2004 a fost unul în care politicul s-a amestecat cu juridicul și cu administrativul într-un chip promiscuu - e vorba de grațierea lui Miron Cozma de către președintele republicii și, la cîteva ore, de dizgrațierea lui, prin decizia aceluiași președinte. Cu această ocazie și alte instituții ale statului au avut prilejul să se dezonoreze: Poliția, care l-a reținut pe Miron Cozma fără mandat, Procuratura, care i-a acoperit pe polițiști retrospectiv, Guvernul, care, prin instituțiile pe care le controlează, a arătat că în fața deciziilor stăpînilor nu mai există nici lege, nici reținere, nici decență, nici bun-simț - ci doar servilism. Toate instituțiile menite să îl apere pe cetățean de abuzul autorităților s-au întrecut în a fi pe placul autorităților, în abuzul cetățenilor. Ceea ce sugerează o altă concluzie, solidară cu cele trase mai înainte: aceea că, deși instituțiile noastre sînt făcute pentru cetățeni, ele funcționează fie împotriva acestora, fie în disprețul lor: adică în favoarea puternicilor zilei - în România de azi, adevărați stăpîni ai legii; ai dreptului de a o interpreta, de a uza de ea și de a abuza de alții prin ea.

Pe scurt, bilanțul anului 2004 este că funcționarea instituțiilor depinde nu de lege, ci de cel care le pune în funcțiune. Legea vorbește numai cînd e în interesul Puterii să vorbească, iar atunci ia vocea celui care abuzează de ea. Aceasta este esența corupției. Din acest motiv persoanele sînt mai importante decît legile, iar voința populară, cînd nu e greșită, poate fi oricînd transformată în contrariul ei, fie prin sforării, fie prin nesocotirea legii, fie prin inventarea unei legi noi, care să permită încălcarea alteia, cu aparențe legale. Firește, în aprobarea Curții Constituționale. Ce a adus cu o mînă, anul 2004 a luat cu cealaltă. Căci atîta timp cît nu construim împotriva corupției legilor, construim pe nisipuri mișcătoare.

Anul 2004 ca sursă de emoții

Dacă mă gîndesc la anul 2004 ca la o sursă de emoții, trei rezistă, cred, dizolvării lor treptate în corpul putativ al trecutului: emoția provocată de rezultatul alegerilor, locale și generale, deopotrivă; cea produsă de aflarea modului în care discută capii PSD despre țară, oameni și lume în Delegația lor Permanentă; în fine, emoția prilejuită de conflictul din presă care a opus patronatul occidental unora dintre cei mai vii și combativi jurnaliști de la ziarele *România liberă* și *Evenimentul zilei*. Prima emoție a fost jubilarie; ultimele două, tenebroase. Am să încep cu acestea din urmă, pentru că, spre deosebire de promisiunile fericite, cele întunecate durează mai mult de trei zile.

Împreună cu mulți idealiști, am crezut că soluția la independența presei este privatizarea ei. Raționamentul era următorul: la noi interesele politice sînt purtate de stat; statul este corupt ideologic de puterea celor care îl încălecă; ca urmare, marile manipulări se fac prin intermediul instituțiilor controlate de stat, care, *pentru că* sînt de stat, se află în chip discreționar la cheremul puternicilor zilei. "Ieși de sub stat, ieși de sub tutelă" - cam acesta era argumentul celor care, ca

mine, credeau că privatizarea este garanția independenței presei. M-am înșelat. Aveam dreptate să cred că eliminarea monopolului de stat este esențială. Greșeam însă când îmi imaginam că privatizarea elimină tutela. Capitalul privat substituie intereselor puterii pe cele ale grupului de privatizare. Aceste interese nu sînt inocente: ele rămîn interese, chiar și atunci cînd încetează să mai fie ale statului, rămînînd ale unor persoane strict private. Pe de altă parte, se poate întîmpla ca interesul economic al capitalistului care investește în mass-media să fie cel mai bine servit, privat vorbind, de aservirea politicii redacționale a organelor sale de presă față de partidul care a reușit să încalce în modul cel mai eficient statul. Astfel încît, bine deghizat în interes economic privat, interesul politic al partidului de care fugeam revine în forță, cu aparenta legitimitate a capitalismului. Acest sofism, de care m-am lăsat dus, trebuie denunțat. Independența presei este o ecuație mai complexă decît privatizarea.

A doua emoție negativă a anului 2004 a fost pricinuită de dezvăluirea *tonului* cu care discută capii și activiștii PSD treburile publice. Revelația a fost prilejuită de publicarea stenogramelor de la ședințele Delegației Permanente a PSD. Oricine și-a dat osteneala să citească pe Internet textul acestor stenograme nu a putut să nu fie uluit de cinismul, de brutalitatea și de lipsa aproape infrațională de scrupule pe care capii PSD le vădesc față de oameni, legi și țară - atunci cînd pun la cale trebile guvernării. În gura acestora, treburile publice au devenit teatru al intereselor lor private; alocarea fondurilor publice, prilej de astuțioase inginerii financiare; deciziile justiției, reglare de conturi; administrarea țării, culise de mare familie mafiotă. Totul, în aceste stenograme, pute: poziția față de presă; atitudinea față de justiție; tratamentul administrației publice; instrumentarea dosarelor compromițătoare; - iar lista poate oricît continua. Cu aceste stenograme toți cetățenii acestei țări au avut posibilitatea să vadă în ce termeni gîndesc despre ei și despre interesul public oamenii care conduc cel mai important și mai popular partid politic din țară. Iar ceea ce au putut vedea este înspăimîntător.

În fine, anul 2004 ne-a dăruit și o emoție pozitivă: alegerile. Nu mă refer la rezultatul lor material, la faptul că cineva anume a cîștigat alegerile, ci la rezultatul lor formal. Ultimele alegeri ne-au reamintit cu exuberanță că votul are forță și că poate dinamita cu eleganță cele mai înțepenite structuri, ridicate de mahări anume pentru a rămîne, în disprețul tuturor criticilor și cu aerul că ne fac un bine chiar și atunci cînd ne administrează pe față răul. Forța de dislocare a celor înțepeniți în fotolii, pe care ultimele alegeri au demonstrat-o, ne-a arătat că democrația nu este cenușie - cum cu un regret stoic-optimist ne avertiza Adam Michnik - ci discret-multicoloră și pozitiv-impvizibilă - iar acest fapt e unul dintre cele mai minunate lucruri care ni s-au întîmplat în ultimii ani.

Regimul Iliescu, la răscruce

Orice putere e definită prin două însușiri: prin stilul adresării și prin stilul exercitării. În această privință, nimeni nu poate mistifica: felul în care te adresezi, cînd ai putere, și felul în care o exerciți, cînd vrei să o impui, te caracterizează complet. Ești așa cum îți trăiești puterea, atunci cînd o poți administra după plac. Uitați-vă la politicieni: fiecare seamănă cu felul în care e puternic. Iliescu, ca om, este integral exprimat de felul în care Iliescu, ca politician, își exercită puterea. Natura profundă a lui Adrian Năstase este perfect exprimată de stilul său de adresare, cînd își exersează public puterea: glumițele sale; brutalitățile sale; derapajele logice; vorbirea nisipoasă, fără conținut - toate acestea îl definesc așa cum felul său de a se îmbrăca ori tablourile pe care și le alege nu reușesc să o facă, pînă la capăt.

În concluzie: felul în care vorbim când sîntem puternici și modul în care le impunem altora puterea noastră ne caracterizează cel mai bine; mai mult: caracterizează deplin conținutul veritabil al puterii de care dispunem - iar acest din urmă lucru nu poate fi ascuns. Putem minți în privința intențiilor noastre; dar nu putem minți în privința *felului* în care le trăim - atît ascunderea, cît și darea în vileag. Pentru că nimic nu exprimă mai profund natura ascunsă a unui om decît ceea ce îl ridică *public* deasupra semenilor săi, felul în care vorbim și administrăm puterea ne demască. Toți oamenii puternici își dau arama pe față. Într-un fel, orice administrație publică, etalată prin măruntaiele ei bine analizate, la rece judecate și fără milă scoase la iveală, își poartă cu sine și autodemascarea, și judecata - dar nu și penitența (aceasta căzînd în sarcina justiției).

Noi am trăit sub echipa Iliescu atît de intens, de mult timp și de intim (violența fiind "intimitatea" politică supremă), încît îi cunoaștem oamenii cu asupra de măsură: Cozmâncă, Hrebenciuc, Năstase, Văcăroiu nu mai sînt, în ochii noștri, simple personaje publice; sînt ilustrări exemplare ale unui anumit *tip* de putere. Unul pe care, în ce mă privește, îl detest. Marea nădejde asociată cu venirea la putere a lui Emil Constantinescu, în 1996, era tocmai aceasta:

schimbarea *tipului de putere*. Iar ceea ce nu i se poate ierta lui Emil Constantinescu, de oameni ca mine, este felul în care s-a pliat la puterea creată de Ion Iliescu, ajungînd, e drept, să fie mai bun decît Ion Iliescu - fără violențele, gafele, imbecilitățile ori fixațiile ideologice ale acestuia -, dar unul în rînd cu el: cum a spus memorabil Mircea Mihaieș - Emil Constantinescu a fost cel mai bun președinte al regimului Iliescu.

Prin plecarea lui Ion Iliescu din posibilitatea legală de a ne mai conduce, dispozitivul de putere al regimului pe care l-a creat după chipul și asemănarea sa este pus, pentru a doua oară, în pericol. Prima oară s-a salvat cu concursul slăbiciunilor lui Constantinescu. Acum, cel de care depinde supraviețuirea ori dispariția regimului Iliescu este Traian Băsescu. Ce va face noul președinte ales?

În formularea unui răspuns, cred că putem aplica criteriul *stilului* puterii, de care am vorbit mai înainte. Acela că puterea unui om este bine exprimată de felul în care omul puternic vorbește: despre ea, despre el, despre semenii săi, despre ce face, ce are de gînd să facă, ce nu poate să facă, de ce nu poate să facă - ș.a.m.d.; că mai este caracterizată de felul în care e exercitată; și că nimeni nu-și poate înșela semenii în privința felului în care le impune puterea proprie ori în privința felului în care le vorbește. Îi poate înșela cu promisiuni; cu omisiuni; cu mistificări; cu minciuni - pe scurt, îi poate înșela falsificînd *conținuturi*. Dar nu-i poate înșela cu *formele* - cu *felul* în care vorbește, cu *felul* în care e puternic. Poate înșela spunînd vrute și nevrute; dar nu poate minți decît *spunînd* - iar felul în care spune scapă complet controlului politicianist. Ei bine, cum trece Traian Băsescu acest test? Aș spune, admirabil. Deja noul președinte a contrariat scena publică prin felul său direct, nonconformist de adresare. Deși vine din regimul Iliescu, Traian Băsescu nu are deloc stilul acestuia. Are toate datele psihologice pentru a disloca structurile de putere ale regimului Iliescu. Dar niște structuri de putere nu se dislocă numai voind, ci și știind cum să o faci. Aici, Traian Băsescu rămîne singur cu competențele lui. Iar noi, cu speranțele noastre. Viitorul e deschis.

Voluntarismul prezidențial și constituționalismul

O îngrijorare s-a răspîndit prin mediile jurnalistice, bine chibîțată de pe margine de activității PSD, rămași mofluzi în Parlament, după pierderea instrumentului puterii: aceea că președintele Băsescu e cezarcic, că e bonapartist, că violează Constituția. Cum toată lumea știe, din punctul de vedere al legalității, președintele Iliescu a fost un anti-model. El a făcut revoluția, confiscînd-o;

ne-a salvat de război civil, declanșându-l; a format cetățeni, chemând minerii; a ocrotit proprietatea, consfințind naționalizarea; și a respectat Legea electorală, încălcând Constituția. După astfel de lecții de constituționalism, te-ai fi așteptat ca spiritul civic obișnuit cu violurile fostului președinte să fie amuzat de instigațiile platonice ale celui care tocmai s-a instalat. Ei bine, nu! Urechile obișnuite cu vacarmul au început să sufere la auzul îndemnului vehement; sensibilitățile deprinse cu mîrlănia nu mai pot suporta cearta; nările asfixiate de putoare, deodată se irită de împrăștierea ei - pe scurt, acolo unde președintele Iliescu izbea, președintele Băsescu admonestează. Iar asta a stîrnit îngrijorare!

Diferența de tratament merită explicații. Două sînt imediate. Prima afirmă că infracțiunea timorează, în timp ce normalitatea exacerbează. În timpuri totalitare, cînd abuzul e imens, reacția de apărare e aproape nulă. În timpuri normale, cînd abuzul e relativ, reacția de apărare e viguroasă. La stimul disproporționat de mare, reacție disproporționat de mică. Și reciproc: la stimul pasabil, reacție majoră. Toată diferența care întemeiază prima explicație se trage din existența ori inexistența spațiului public. Regimul totalitar interzice spațiul public - anume absența lui face atît ca abuzul să poată fi imens, cît și ca reacția de apărare să fie aproape nulă, în ciuda abuzului imens. Regimul Iliescu a fost un regim al guvernării prin conspirație. Ca urmare, culisele au hotărît totul, spațiul public mai nimic. De îndată ce spațiul public este repus în drepturi prin eliminarea guvernării de conspirație, reacția publică devine nu doar vizibilă - devine exagerată: își ia revanșa pentru ce n-a făcut, îngroșînd ce face acum.

A doua explicație pentru îngrijorarea stîrnită de "cezarismul" noului președinte ține de o particularitate a regimului Iliescu cu care ne-am obișnuit atît de mult, încît ne-a devenit o a doua natură. Ne-am obișnuit ca Ministerul de Interne să funcționeze obedient. Cînd i se cere răstit să nu mai fie, sîntem mirați și interpretăm noua situație ca pe-o ingerință - cînd, în realitate, ingerința era înainte, cînd MI era obedient nu *la îndemn*, ci *prin natură*. Cînd Băsescu îi somează pe magistrați să nu se lase influențați de elementul politic, el pare să comită o eroare logică: a) dacă e ascultat și magistrații refuză ingerința politică, atunci se poate spune că președintele, care e element politic, i-a influențat politic; deci președintele a încălcat Constituția; b) dacă nu e ascultat în numele principiului invocat, atunci magistrații refuză somația de a fi independenți în numele unor dependențe politice care le-au intrat în natură. Aporia e limpede: întrucît justiția noastră *prin natura ei* nu este independentă de politic, aducerea ei la independență nu se poate face decît printr-un act politic de separare de politic, care, în sine, este tot o formă de ingerință în treburile ei. Dar una de natură diferită: căci în timp ce prima formă de ingerință, cea inertială și invizibilă, specifică guvernării prin conspirație a regimului Iliescu, era menită să o perpetueze, aceasta din urmă, voluntară și ostentativă, tipică voluntarismului practicat de președintele Băsescu, e menită să îi pună capăt. Iar ziaristii care nu remarcă această diferență seamănă cu niște oameni care se supără cînd sînt aclamați din tribune, pe motiv că se strigă la ei.

Acesta este paradoxul noului program prezidențial: în regimurile corupte, pentru ca politicul să nu se mai poată în genere amesteca, el trebuie mai întîi să se amestece, pentru a nu se mai amesteca. După epoca coabitării infracțiunii tăcute cu constituționalismul de fațadă, steril în interpretări și vid în practici demne de a rămîne, asistăm în fine la o primă interpretare interesantă a constituției: interpretarea voluntaristă a separării puterilor în stat.

Bisericile și secularizarea

Părintele André Scrima a murit în 19 august 2000. În decembrie 1999, Cristian Mîtitelu m-a rugat să fac pentru BBC o emisiune care să răspundă la întrebarea "Ce soartă va avea creștinismul

în noul mileniu?". Părintele Scrima a fost unul dintre cei intervievați. Răspunsul său, rapid formulat, a fost următorul: pentru a redeveni autentic, creștinismul se va retrage în catacombe; va redeveni un creștinism în afara statului, în afara instituționalizării, în redescoperirea relației personale de credință.

Răspunsul părintelui Scrima avea prin ce nedumeri. Cum adică? - creștinismul trebuie să renunțe la achizițiile sale istorice cele mai prețioase: la marea tradiție instituțională a Bisericilor creștine? Nu tocmai. Părintele Scrima nu ne invita să constatăm decesul creștinismului instituțional. Ne soma însă să luăm act de faptul că secularizarea nu a însemnat numai procesul prin care statele moderne au expropriat posesiunile temporale ale bisericilor creștine. A însemnat și procesul prin care bisericile însele s-au lăsat confiscate, pe dinăuntru, de logica puterii temporale. Altfel spus, secularizarea prin care bisericile au fost forțate să-și cedeze posesiunile trebuie dublată de luarea în seamă a secularizării prin care bisericile s-au luptat pentru a fi identificate cu posesiunile lor. Au vrut să fie statul; când nu s-a mai putut, au dorit să rămână lipite de stat; au vrut să li se recunoască o putere oficială; au concurat pentru bunurile acordate de stat; s-au bătut pe fonduri publice; au acceptat să devină biserici salariate; s-au luptat pentru ca statul să le confere o legislație de putere. Exilate, despuiate și scoase în afara legii de statul iacobin modern, bisericile creștine au cerșit de la instituțiile lui firimiturile unui festin al puterii laice de la care au fost excluse cu șuturi în fund. S-au identificat cu ceea ce le-a fost refuzat. Izgonite de la masa puterii, bisericile au început să interiorizeze în special viciile de la practicarea cărora au fost excluse. Viciul cel mai periculos pentru o biserică este întrebuițarea vocației ei spirituale ca mijloc în vederea atingerii unor scopuri de dominație materială. Ceea ce spunea părintele Scrima cu retragerea în catacombe în pragul mileniului III era că puterea care a asigurat triumful creștinismului la începutul mileniului I s-a manifestat ca putere care i-a determinat degingolada, la sfârșitul mileniului II. Căci, dacă statul modern a exclus bisericile creștine de la exercitarea puterii, atunci anume setea de putere materială le-a pus în criză viitorul. Bisericile sînt distruse de puterea lor temporală, deoarece puterea nu poate fi exercitată decît ca un stat, iar statul este contrariul religiei: dacă o biserică nu te poate salva decît cu mijloacele unui stat și numai în măsura în care o poate face statul, atunci nu merită să dubleze în mod imperfect statul - sau biserica sau statul, este raționamentul; iar modernii au tranșat pe bună dreptate în favoarea statului, care oricum se achită mai bine decît orice biserică de sarcina de a stoarce și strînge impozite.

Prin urmare, sursa secularizării interne a bisericilor creștine a fost dorința acestora de a fi puternice după chipul și asemănarea statelor. Ceea ce, în ordine religioasă, a constituit o eroare categorială. Din acest motiv, pentru a supraviețui, creștinismul trebuie să înțeleagă nu atît că vremea puterii lui a trecut, cît că puterea vremurilor asupra lui trebuie să înceteze. Altfel spus, trebuie ca secularizarea internă a bisericilor creștine să fie curmată. Cum? Metaforic vorbind, ne spunea părintele Scrima, revenind în catacombe. Revenind, adică, la credința creștinilor din primele veacuri creștine, când, cum spunea Ioan Gură de Aur (deja în secolul al IV-lea!), altarele erau de lemn, iar preoții de aur: spre deosebire de situația de acum, când altarele sînt din aur, iar preoții de lemn. Renașterea bisericii e cuibărită în renunțarea radicală la visul preoților ei de lemn de a domina lumea prin puterea pe care o exercită statele. Trebuie regăsită *cealaltă* putere, care nu e a dominației și în numele căreia a venit *Bunavestire* .